

Ті, хто рятували життя: праведники Бабиного Яру

Ірина Фрідман

В цьому занятті учні зможуть дізнатися більше про рятівників євреїв під час Голокосту. Ви зможете обговорити різні типи звання: Праведник народів світу та Праведник Бабиного Яру та їх особливості, розглянути дилеми, які поставали перед рятівниками та ознайомитися з конкретними історіями.

Мета:

надати інформацію про Праведників; проаналізувати конкретні історії спасіння; обговорити з учнями основні дилеми, перед якими стояли Праведники; сформувані у дітей розуміння важливості збереження подібних історій і пошуку нових імен Праведників.

Очікувані результати:

після уроку учні зможуть:

- пояснити, хто такі Праведники народів світу;
- висловити власну думку, щодо дилем перед якими може опинитися людина під час війни;
- усвідомити важливість для суспільства збереження пам'яті про людей, які ризикували собою заради інших.

Тривалість: 45 хвилин.

Формат: урок.

Необхідні матеріали:

бажано інтерактивна дошка та підключення до інтернету, але можна замінити роздрукованими матеріалами.

План заходу

Крок 1. Вступна частина

Почніть урок словами ізраїльського історика І. Бауера: "Пам'ять про Голокост необхідна, щоб наші діти ніколи не були жертвами, катами або байдужими спостерігачами!", і далі поясніть: "Сьогодні мова піде про тих, хто не хотів бути байдужим спостерігачем і, навіть ціною свого життя і життя своїх близьких, рятував ні в чому не винних людей. Ми будемо говорити про Праведників народів світу".

Проілюструйте свій вступ фотографіями з виставки "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії", з розділу "Праведники Бабиного Яру".

Крок 2. Терміни

Поясніть, хто такі Праведники народів світу і як їм надають це звання. Вчитель наголошує, що лише в Україні є окрема категорія – Праведники Бабиного Яру (додаток 1).

Крок 3. Обговорення критеріїв надання звання Праведник народів світу

Учні отримують критерії присудження звання Праведників (додаток 2), який можна вивести на інтерактивну дошку. Обговоріть з учнями, як вони вважають, чому критерії саме такі? (Вчитель підкреслює, що були випадки, коли рятування відбувалося з вигодою для рятівника, і саме ця вигода була мотивацією для спасіння.)

Крок 4. Праведники у світі

Аналіз і порівняння кількості Праведників у світі (виведіть на екран додаток 3 або роздайте роздрукований матеріал учням). У світі налічується 26 513 Праведників, однак щороку відкриваються нові імена, хоча живих свідків із часом залишається дедалі менше. Далі можна провести аналіз статистики Праведників за країнами.

Зверніть увагу: Кількість Праведників народів світу оновлюють 1 січня кожного року, тож перед наданням інформації бажано перевірити нові дані на сайті Яд Вашем у Базі даних Праведників народів світу. Під час аналізу статистики зверніть увагу на те, що цифри могли бути зумовленими не лише суб'єктивними причинами (бажанням чи небажанням допомагати), а й іншими чинниками, як-от загальна кількість населення, кількість євреїв у країні, жорстокість політики Голокосту, наявність уряду-сателіта Німеччини, традиції громадянської дії та непокори, можливістю знайти Праведників після війни та надати їм звання тощо. Статистика свідчить, що найбільша кількість Праведників була в Польщі, Нідерландах, Франції, Україні та Бельгії. Не можна не побачити і зміни у кількості праведників упродовж років. Приміром, в Україні їхня кількість збільшилася з 2079 осіб у 2003 році до 2441 особи – у 2013. У 2017 році було 2573 особи.

Також треба звернути увагу учнів на те, що у радянські часи відбувалась політика замовчування Голокосту, а отже і випадків спасіння, тому реальну кількість праведників в Україні до часів незалежності не досліджували. Оскільки минуло багато років, свідків рятування в багатьох випадках знайти було важко.

Запитання до учнів:

- Про що свідчать такі зміни у цифрах?
- Чому громадські організації вважали за необхідне започаткувати звання Праведник Бабиного Яру та Праведник України у нашій державі?

Крок 5. Приклади

Наведіть приклади того, хто і чому рятував інших людей.

Яскравим прикладом "народу-Праведника" є Данія. Данці за кілька тижнів евакуювали близько восьми тисяч євреїв до Швеції. Іншим прикладом цього явища є французькі комуни, такі як Шамбон-сюр-Ліньйон, жителі якої вивозили євреїв до Швейцарії. Це була допомога однієї нації іншій. Такі приклади доводять важливість виховання поваги до цінності людського життя та ілюструють можливість вирішення глобальних проблем для мирного співіснування. Щож до впливових людей, то це переважно дипломати і чиновники, такі як Відні Хе Феншань з Китаю, Тіуне Сугіхара з Японії, Рауль Валенберг зі Швеції та інші. Вони мали великі можливості й рятували тисячі людей, а саме надавали фальшиві документи й евакуювали до безпечніших країн (нейтральних під час війни). Особливо вирізняється серед Праведників народів світу Тіуне Сугіхара. Японія була союзником Німеччини у війні, країною з профашистським режимом! Тіуне, як громадянин своєї країни, мав би не дуже суперечити політиці союзників, але він, перебуваючи в Литві, врятував тисячі людей, хоча вони не були його добрими друзями (це були переважно біженці з Польщі). "Можливо, я дію всупереч волі мого уряду, але в іншому випадку я б пішов проти волі Божої", – казав Т. Сугіхара. У більшості випадків Праведники – це звичайні люди. У наступному кроці перейдіть до особистих історій.

Крок 6. Робота в парах

Надайте учням дві історії спасіння (додаток 4) та питання для обговорення. Також може бути доцільним додати одну або більше історій з місцевостей, де проживають/ проживали учні.

Запитання для роботи в парах:

- Чи знали ви раніше про Праведників? Які історії порятунку ви чули?
- Ознайомтеся з конкретними історіями спасіння. Чим ризикували рятувальники? Чи був цей ризик, на ваш погляд, виправданим?
- Чому навіть через багато років тривають пошуки Праведників? Оцініть важливість цього процесу для всіх учасників процесу (громадян України, сімей врятованих, сімей, які рятували, держав України та Ізраїлю).

Крок 7. Виступи груп. Підведення підсумків

Заслухайте виступи учнів на основі обговорення (за бажанням). Сформулюйте загальний висновок.

Зверніть увагу учнів, що знаходити нові імена Праведників важливо для всіх. І цей процес не припиняється. Іноді ми не знаємо, що відбувалося в наших сім'ях. Тому пошук імен і збереження пам'яті про праведників є завданням усього суспільства.

ПРАВЕДНИКИ БАБИНОГО ЯРУ

Порятунок євреїв у роки нацистської окупації Європи став предметом вивчення у державі Ізраїль. Меморіальний комплекс Катастрофи і героїзму єврейського народу Яд Вашем 1963 року затвердив критерії для отримання почесного звання «Праведник народів світу». Праведниками визнають неєвреїв, які ризикували життям, рятуючи євреїв під час Голокосту. Усіх, хто був причетний до порятунку, нагороджують медалями й дипломами, на їхню честь висаджують дерева на Алеї Праведників, їм призначають довічні пенсії. У Радянському Союзі намагалися замовчувати знищення євреїв під час Другої світової війни. Більшість рятівників, які жили у межах СРСР, опинилися поза практиками вшанування. На момент розпаду Радянський Союз посідав 17-те місце серед країн, із яких походили «Праведники народів світу». Важливим кроком на шляху до віднайдення імен добродійців стало створення у 1988 році Київського товариства єврейської культури та його першої структури – фонду «Пам'ять Бабиного Яру». Саме цей фонд розпочав пошуки Праведників на території України, а згодом зосередився суто на рятівниках, що походили з Києва. У квітні 1989 року Фонд встановив почесне громадське звання «Праведник Бабиного Яру». Першим його отримав православний священник Олексій Глаголев (посмертно) та члени його сім'ї. Нині 662 особи удостоєні звання «Праведник Бабиного Яру». Інформацію про віднайдених рятівників із фонду «Пам'ять Бабиного Яру» направляють до Єрусалима в Інститут Яд Вашем, де частині з них надано також звання «Праведник народів світу». Україна – четверта країна у світі за кількістю Праведників, після Польщі, Франції та Нідерландів. На 1 січня 2017 року 2573 українців є «Праведниками народів світу» (150 із них – кияни), їхні імена викарбувані на Стіні честі в Саду Праведників у Яд Вашем. Першою серед українців отримала звання «Праведник народів світу» 1976 року Олена Вітер (сестра Йосифа), ігуменя греко-католицького монастиря. Як правило, Праведники – це цивільні беззбройні жителі окупованих територій: люди похилого віку, діти, жінки. Часто євреїв переховували великі сім'ї. Траплялися випадки, коли батьки або дідуся й бабусі, неєвреї за походженням, рятували своїх дітей та онуків. Серед тих, хто отримав звання «Праведник Бабиного Яру», люди різних національностей: українці, росіяни, поляки, білоруси, татари, вірмени, греки й німці. Вшановуючи Праведників, мусимо пам'ятати, що їхні вчинки – не лише факти порятунку. Вони ризикували своїм життям, життям своїх рідних, зокрема малолітніми дітьми.

(Джерело: За матеріалами віртуальної виставки "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії")

КРИТЕРІЇ ПРИСВОЄННЯ ЗВАННЯ ПРАВЕДНИК НАРОДІВ СВІТУ

1. Активна участь у порятунку одного або декількох євреїв від небезпеки негайного знищення або депортації до таборів смерті.
2. Існувала реальна небезпека для рятувальника і його близьких.
3. Рятівник усвідомлював і мав на увазі саме порятунок єврея. Дії рятівника НЕ були мотивовані отриманням грошової винагороди або іншої компенсації, як, наприклад, перехід врятованого в іншу віру, усиновлення дитини тощо.
4. Рятівник не співпрацював із нацистським режимом.

(Джерело: За даними відділу "Праведники народів світу" меморіального комплексу Яд Вашем)

КІЛЬКІСТЬ ПРАВЕДНИКІВ НАРОДІВ СВІТУ ЗА КРАЇНАМИ

Статистика Яд Вашем станом на 1 січня 2017 року. Оновлюється кожного року 1 січня.

Посилання на файл:

[Dodatok_3.pdf](#)

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело: База даних Праведників Яд Вашем)

ДВІ ІСТОРІЇ ПРАВЕДНИКІВ

Посилання на файл:

[Dodatok_4.pdf](#)

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело: За матеріалами Яд Вашем)

Додаток 3

СТАТИСТИКА ЯД ВАШЕМ: КІЛЬКІСТЬ ПРАВЕДНИКІВ НАРОДІВ СВІТУ ЗА КРАЇНАМИ

(Джерело: <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/statistics.asp>, цифри станом на 1 січня 2017 року)

Країна	2003	2017
Австрія	84	109
Албанія	63	75
Бельгія	1402	1731
Білорусь	537	641
Болгарія	17	20
Боснія	0	43
Бразилія	0	2
В'єтнам	1	1
Велика Британія	13	22
Вірменія	10	24
Голландія	4639	5595
Греція	265	335
Грузія	1	1
Данія	19	22
Еквадор	0	1
Ель-Сальвадор	0	1
Естонія	3	3
Іспанія	3	9
Італія	371	682
Китай	2	2
Куба	1	1
Латвія	96	136
Литва	555	891
Люксембург	1	1
Македонія	10	10
Молдова	69	79
Німеччина	410	525
Норвегія	24	67
Польща	5874	6706

Ті, хто рятували життя: праведники Бабиного Яру

Португалія	1	3
Росія	116	204
Румунія	51	60
Сербія	117	135
Словаччина	454	572
Словенія	6	10
США	1	5
Туреччина	1	1
Угорщина	658	806
Україна	2079	2573
Франція	2500	3995
Хорватія	103	115
Чехія	105	116
Чилі	1	2
Чорногорія	1	1
Швейцарія	38	49
Швеція	10	10
Японія	1	1
Загальна кількість Праведників	20 757	26 513

ДВІ ІСТОРІЇ СПАСІННЯ

1. Праведниця світу Іоанна Михайлівна Євгенєва

Іоанна Михайлівна народилася 1928 року в Києві, у першому будинку по вулиці Бабин Яр. Вона згадує, як бачила розстріли з вікна свого дому. Іоанна завдячує батькам порятунком євреїв, бо їй тоді було лише 13 років. Вона розповідає, що Ісаак Бродський був продавцем цукерок. «Знаєте, от коли діти йдуть до школи повз його лавку з цукерками, то він завжди такий добрий був, пригощав. Усі його любили... Коли він прийшов до нас, то ми, звичайно, погодилися переховувати його».

Ну, звичайно, як же ж йому, такому доброму та чудовому і відмовити!», – поринула вона у спогади. Ісаак жив у них вдома, іноді переховувався у тітки Іоанни, яка жила в будинку № 8 по вулиці Бабин Яр. У роки окупації було дуже мало їжі, та не було за що її купувати. Бродський навчив сім'ю виготовляти цукерки, які вони потім продавали або обмінювали на базарі. Так вони й жили, рятуючи один одного. Він дожив до визволення Києва, але потім пішов на фронт за власним бажанням, щоб помститися за тих, кого вбили нацисти, та вже не повернувся... Іоанна досі підтримує зв'язок із сім'єю Бродського та часто згадує Ісаака як прекрасну людину...

За даними архіву Яд Вашем

2. Праведниця світу Софія Григорівна Ярова

Софія Григорівна народилася у Києві, в будинку 127 по вулиці Червоноармійській 18 вересня 1925 року. Вона закінчила 8 класів школи № 130, коли розпочалася війна. На запитання про знайомих євреїв до війни Софія відповіла так: «У нас на два будинки було до 30 квартир. Приблизно

10 із них займали євреї. Але до війни ми були так виховані, що ніколи, жоден із нас, не цікавився й не думав, хто якої національності. Люди жили й спілкувалися за принципом – «хто яка людина...».

Сім'я Софії переховувала в себе сімох євреїв, але насправді порятувала ще більше, бо Софія допомогла багатьом переправитися на той бік Дніпра. Іноді Софії самій доводилося переховуватися, бо вона була донькою комуніста, та ще й одного разу її допитували щодо підпілля та партизан. Коли війна закінчилася, її брат одружився з однією із єврейських дівчат, яких вони переховували. Сама ж Софія досі підтримує зв'язок із сім'єю врятованих. Крім того, вона – голова асоціації Праведників народів світу України, тож багато спілкується з іншими Праведниками також.

За даними архіву Яд Вашем